

Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Güngör Şahin ile Afrika'nın Küresel Sistemdeki Yeri ve Türkiye-Somali İlişkileri Üzerine Söyleşi*

Soru 1) Sayın Hocam, uluslararası sistemde Afrika'nın tarihsel rolü nasıl şekillenmiştir? Bu konu hakkında kısa bir değerlendirmede bulunabilir misiniz?

Şahin: 1884-1885 yıllarında icra edilen Berlin Konferansı ile Afrika'yı sömürgeleştirmenin esaslarını belirleyen dönemin büyük devletleri; ele geçirdikleri topraklardan hem hammadde sağlamışlar hem de bu topraklarda yaşayan halklara mamul ürün satarak ellerindeki sermaye fazlasını sömürgelelere aktarmışlar ve bu bölgelerin kapitalizme entegre edilmesi suretiyle siyasi, ekonomik ve kültürel alanda Afrika'yı şekillendirmişlerdir. Diğer yandan Afrika'nın dekolonizasyon süreci, 1957 yılında Gana'nın bağımsızlığını kazanmasıyla başlamış ve kıta ülkelerinin tedricen sömürgeci güçlere karşı bağımsızlıklarını elde etmeleriyle nihayete ermiştir.

Soru 2) Sömürgeleştirme sadece Afrika topraklarının fiziki olarak ele geçirilmesiyle mi gerçekleşmiştir?

Şahin: Post-kolonyal yazında Ashis Nandy "The Intimate Enemy" başlıklı kitabında iki sömürgeleştirme çeşidi olduğundan bahsetmektedir; bunlardan birincisi, bölgelerin ve sınırların fiziki olarak ele geçirilmesi; ikincisi ise zihinlerin, kimliklerin ve kültürlerin sömürgeleştirilmesidir. Pan-Afrikacı ve post-kolonyal düşünür Frantz Fanon ise "Siyah Deri Beyaz Maskeler" başlıklı eserinde sömürgeleştirilmiş siyahi ırkın dünyayı algılayış biçimindeki değişiklikleri psiko-sosyal açıdan değerlendirmektedir. Fanon'a göre sömürgeleştirilmiş birey, yalnızca kendisini sömürgeleştiren benzediği ölçüde, yani sömürenin kültürüne uyum sağladığı oranda insan olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak, ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri otomatikman post-kolonyal sürecin tamamlandığı anlamına gelmemektedir.

Soru 3) Sayın Hocam, Afrika'nın günümüz küresel sistemindeki etkisini ve bu bağlamda ABD gibi önemli bazı aktörlerin politikalarını nasıl değerlendirebilirsiniz?

Şahin: 1960'lı yıllarda yaşanan bağımsızlık hareketleri ve şiddet olayları sonucunda egemen devletlerin kurulduğu Afrika'da, 1960-1990 döneminde Soğuk Savaş'ın getirdiği ideolojik kutuplaşmanın da etkisiyle yaklaşık 80 kanlı darbe yaşanmıştır. Diğer bir ifadeyle ülkelerin %38'i iç savaş ve silahlı çatışmalara maruz kalmıştır. 1990'ların başından 11 Eylül 2001 terör saldırılarına kadar kaderine terk edilen Afrika, söz konusu tarihten sonra terörizm ile mücadele ve ekonomi-politik kapsamında küresel aktörlerin tekrar ilgisini çekmeye başlayan bir bölge olmuştur. Dünyanın hammadde kaynaklarının beşte birinden fazlasına sahip olan Afrika; 55 ülkenin bulunduğu, iki binin üzerinde farklı dilin konuşulduğu, 1,3 milyar insanın yaşadığı, 30,370 milyon kilometrekare yüz ölçüme sahip bir kıtadır. Dünya nüfusunun yedide birini temsil eden Afrika Birliği ülkeleri, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde oyların dörtte birinden fazlasıyla en büyük ülke blokunu oluşturmaktadırlar. Küresel aktörler, 2050 yılında toplam nüfusu iki milyar olması beklenen Afrika'ya özel bir önem atfetmektedirler, bu kıta ile ekonomik ve politik ilişkilerin geliştirilmesine öncelik vermektedirler.

Bu büyük kıtanın doğusundaki Aden Körfezi ve "Afrika Boynuzu" (Horn of Africa) ile kıtanın batısındaki Gine Körfezi, jeostratejik olarak Afrika'nın güvenliğinin anahtarı

* Bu söyleşi Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Editörlüğü tarafından 27.12.2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

konumundadır. Bu iki bölgedeki güvenlik sorunları Afrika'nın tamamını, hatta belli ölçüde küresel sistemi bile etkileme potansiyeline sahiptir. Afrika'nın doğusu ve batısı arasında kalan bu iki noktayı birleştiren Sahra-Sahel bölgesi ile birlikte düşünüldüğünde hem güvenlik ve terörizm hem de doğal kaynaklar sebebiyle küresel aktörler bu bölgede etkin durumdadırlar. ABD, Afganistan ve Orta Doğu'dan kaçan teröristleri etkisiz hale getirmek için 2002'de Birleşik Müşterek Görev Gücü'nü Afrika Boynuzu bölgesindeki Cibuti'de konuşlandırmıştır. Bush yönetimi, Mart 2006'da kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde "Afrika'nın jeostratejik öneminin giderek arttığına ve yüksek öncelikli bir coğrafya konumuna geldiğine" vurgu yapmıştır. Söz konusu dönemde ABD Merkez Kuvvetler Komutanı (CENTCOM) kongredeki ifadesinde, Afrika Boynuzu'nun bölgesel aşırılık yanlısı grupların terörist eylemlerinin ve etnik şiddetin nüfuz etmesine karşı savunmasız bir hale geldiğini belirterek ABD çıkarları açısından Afrika'da ayrı bir komutanlığın kurulması gerektiğini savunmuştur. Neticede Başkan George W. Bush tarafından 2007 yılında ABD Afrika Komutanlığı'nın (AFRICOM) kurulmasına karar verilmiştir. Ezcümle söylenecek olursa ABD, Birleşmiş Milletler Örgütü Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu insani müdahale kararı kapsamında Aralık 1992- Ekim 1993 tarihleri arasında Somali'deki duruma müdahil olduktan sonra yukarıda bahsedildiği üzere Afrika'ya daha güçlü bir şekilde geri dönmüştür.

Soru 4) ABD Birleşik Müşterek Görev Gücü'nün Afrika Boynuzu'nda yer alan Cibuti'de konuşlanması ve gene aynı bölgede bulunan Somali'de yaşanan iç savaş, jeostratejik açıdan ne anlama gelmektedir?

Şahin: Afrika Boynuzu, jeostratejik ve jeoekonomik konumu, bölge ülkeleri arasındaki tarihsel dostluk/düşmanlık, terörizm kaynaklı istikrarsızlık, iç savaş, kuraklık, yoksulluk, küresel deniz ticareti ve istikrarsızlığın enerji arzını engelleme potansiyeli sebebiyle küresel aktörlerin çıkarlarının kesiştiği bir manevra alanı durumundadır. Bu sorunların merkezindeki Somali, adeta Afrika Boynuzu'nun güvenliğinin sağlanabilmesi açısından anahtar ülke haline gelmiştir. 1992 yılında Somali'de patlak veren çok taraflı iç savaş ve bu süreçte yaşanan korkunç kuraklık 300 binden fazla insanın ölümüne yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü ortaya çıkan kritik güvenlik sorunlarını aşmak amacıyla, Somali'de başlatmış olduğu UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia I) "Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu I", UNITAF (Unified Task Force - Birleşik Görev Kuvveti) ve UNOSOM II (United Nations Operation in Somalia I) "Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu II" harekâtlarını barışa zorlama, barış yapma ve barışı koruma gibi geniş bir perspektiften icra etmiştir. Çünkü Afrika Boynuzu'nun doğu sınırlarını her biri ayrı stratejik önemde olan Kızıl Deniz, Bab-ül Mendep Boğazı, Aden Körfezi ve Batı Hint Okyanusu meydana getirmektedir. Bahse konu bu deniz hattının doğusunda ise Afrika'yı Orta Doğu'ya bağlayan Yemen yer almaktadır. Dolayısıyla bu jeostratejik bölgenin merkezinde yer alan Somali tüm uluslararası aktörlerin çıkar çatışmasına girdiği bir ülkedir.

Soru 5) Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü askeri operasyonları çerçevesinde Somali'de ilk andan itibaren görev almıştır. Bu bağlamda Somali ile Türkiye arasındaki ikili ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şahin: 2008 yılında düzenlenen Afrika Birliği Zirvesi'nde Türkiye'nin kıtanın stratejik ortağı olarak ilan edilmesi, Ankara-Afrika ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi (2008) ve "Afrika Strateji Belgesi" (2010) gibi girişimler Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerin ivme kazanmasına yol açmıştır. Böylece 2013

yılına gelindiğinde ise “Afrika’ya Açılım Politikası” yerini “Afrika Ortaklık Politikasına” bırakmıştır. Türkiye, bu ortaklık politikası vasıtasıyla kıtanın barış ve istikrarı ile ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmayı, ayrıca ikili ilişkileri “eşit ortaklık” ve “karşılıklı fayda” temelinde geliştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye’nin Afrika’ya yönelik politikalarında Somali’nin özel bir konumu vardır. Türkiye’nin Afrika’da izlediği insani diplomasi odaklı dış politika kendini en iyi şekilde bu ülkede göstermektedir. Türkiye’nin Somali’ye kapsamlı yardımları hız kesmeden devam etmektedir. Türkler, Mogadişu başta olmak üzere bu ülkede altyapı, eğitim ve sağlık alanlarında çalışmalar yapmaktadırlar. Örneğin, açılışı 2015 yılında gerçekleştirilen 200 yatak kapasiteli Mogadişu Somali Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, sadece bölgenin değil Afrika’nın en modern sağlık tesislerinden birisi olma özelliğine sahiptir. Bu hastane, Türk halkının gönlünden kopan yardımlarla Somali’de hayata geçirilen çok sayıdaki sağlık projesinden yalnızca birisidir. Ayrıca Mogadişu Limanı ve Havaalanı’nın işletmeleri de Türk şirketleri tarafından üstlenilmiştir. Türkiye, Somali’ye yönelik uluslararası yardımların eşgüdümünde ve gerekli mekanizmaların oluşturulmasında öncü bir rol oynamaktadır. Yukarıda saydığım nedenlerden dolayı Türkiye, Somali’de göstermiş olduğu başarılarla, bu ülkede yaşanan istikrarsızlığın gölge düşürmesine kesinlikle izin vermemelidir.

Soru 6) Sayın Hocam yukarıda Türkiye’nin Somali’de istikrarın sağlanmasına büyük önem verdiğinizden bahsettiniz. Bu bağlamda Ankara, bu ülkede güvenliği tesis edilmesine ve devlet otoritesinin kurulmasına yönelik ne gibi somut adımlar atmaktadır?

Şahin: Bir kere Türkiye ve Somali arasında 13 Nisan 2012 tarihinde Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca Türkiye, Somali Silahlı Kuvvetleri’ne teşkilat, eğitim-öğretim, askeri alt yapı ve lojistik sistemlerinin iyileştirilmesi konularında destek vermektedir. Bu çerçevede özellikle eğitime omuz vermek amacıyla Somali Türk Görev Kuvvet Komutanlığı 30 Eylül 2017 tarihinde bu ülkede faaliyetlere başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Somali Silahlı Kuvvetleri’nin yeniden yapılandırılması ile alakalı antlaşmalar kapsamında, gelecekte bu ülkenin askeriyesinde komuta kademesinde kritik görevlerde bulunacak Somalili subay ve astsubaylar ile piyade taburu seviyesindeki birliklerin yetiştirilmesini sağlamaktadır. Somali Türk Görev Kuvvet Komutanlığı Anadolu Kışlası bünyesinde yer alan Harp Okulu, Astsubay Okulu ve Birlik Eğitim tesislerinde verilen eğitimler vasıtasıyla profesyonel ve disiplin seviyesi yüksek bir ordunun temelleri atılmaktadır. Uluslararası toplumun 2017-2020 döneminde Somali’ye yönelik taahhütlerini ve Somali yönetiminden beklentilerini içeren “Yeni Ortaklık Antlaşması” 11 Mayıs 2017 tarihinde Londra’da düzenlenen yüksek düzeyli Somali Konferansı’nda kabul edilmiştir. Bu konferansta kabul edilen Güvenlik Paketi, Somali’de ulusal güvenliğin sağlanmasına yönelik, uluslararası katılımcıların güvenlik reformlarına sağlayacağı finansal ve danışmanlık destekleri gibi hususları içermektedir. Türkiye gene bu kapsamda ABD’nin genel sorumluluğunda Somali Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcileri, İngiltere ve Avrupa Birliği temsilcilerinden oluşan Askeri Koordinasyon Grubu’nun üyesi olarak bu sürece katkı sağlamaktadır. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından görevlendirilen Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı danışmanları, çalışma gruplarına yardımcı olmaktadır.

Soru 7) Sayın Hocam son olarak genelde Türkiye-Afrika, özelde ise Türkiye-Somali ilişkilerinin geleceği hakkında neler düşündüğünüzü öğrenebilir miyiz?

Şahin: Türkiye, Afrika politikasında “insani diplomasi” (humanitarian diplomacy) konusuna büyük önem vermektedir. Bu minvalde Türkiye'nin 2011 yılından bu yana Somali'ye kamu ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yapmış olduğu insani yardım hamleleri; bu ülkenin uluslararası ölçekte dikkate değer bir başarı yakaladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Somali'de 2011'de yaşanan açlık krizinden sonra Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu ülkeye yaptığı ziyaret, uluslararası toplum tarafından tamamen soyutlandığını düşünen Somali halkı için hem ülkenin tehlikeli bir yer olmadığını göstermesi, hem de dünyada yalnız olmadıklarını hissettirmesi açısından önemli bir girişim olmuştur. Somali'ye ilk etapta acil gıda yardımı sağlayan Türkiye, bu ülkede oto yollar, hastaneler ve okullar yapmak suretiyle, bu ülkeyi kendi kendine yetebilir hale getirmek için çalışmaktadır. Türkiye'nin Somali'de göstermiş olduğu bu “istisnai” insani diplomasi faaliyetleri adeta bu ülkenin Afrika'daki yumuşak gücünün görünen yüzü olmuştur. İnsani yardım, kalkınma ve kurumsallaşma sacayaklarına verilen önem Türkiye'nin Somali'de yakalamış olduğu başarının altın anahtarı konumundadır. Türkiye'nin Somali'ye yönelik yatırım ve yardımları ile bu ülkede attığı cesur adımlar Afrika kıtasındaki görünürlüğüne ve meşruiyetine önemli bir katkı sunmaktadır. İnsani yardımlar bağlamında gösterilen bu çabalar hiç kuşkusuz Türkiye'nin gelecekte uluslararası camiada ve Afrika'da diplomatik gücünün artmasına büyük bir katkı sağlayacaktır. Türkiye, yukarıda bahsettiğim Londra Konferansı kararları kapsamında Somali'de uluslararası toplum ile birlikte ulus/devlet inşasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Esasında Türkiye Somali'de ulus/devlet inşası kapsamında önemli bir sınav vermektedir. Bu politikada sağlanan başarı, Ankara'nın ileride diğer ülkelerde de bu tür politikalara yönelip yönelmemesinde belirleyici bir rol oynayacaktır. Bu politika, kamu ve sivil toplum düzeyinde günümüze kadar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Yine aynı şekilde Türkiye'nin Somali'deki başarısı söz konusu ülkenin genel Afrika politikasını ve özellikle de Afrikalı devletlerin Türkiye'ye yaklaşımını derinden etkileyecektir.